

DÄR STORSKOGEN SLOG VAKT KRING KNUTARNA.

Interiör från Lojsta hed, tidsbild från förra seklet. — "Bogström och Randberg i haidi", namn som äro vida kända.

»Randbergs i haidi» — som det nu ser ut.

Ej längre från allfarsvägarna, liksom undantaget för nyfikna blickar och på tryggt avstånd från den moderna tidens motorbuller och bensinlukt, träffa vi på ett ensamt boningshus nägenstans mitt inne i Lojsta hed. Det är en liten låg vinkelbyggnad, delvis av sten och delvis av trä med dörrar och fönster helt eller delvis borttagna, den lilla med spåtak försedda verandan nerfallen som ett draperi framför en dörröppning. Överallt ser man tydliga spår av övergivenhet och förfall.

Detta är kanske i och för sig ej något märkvärdigt, gamla och obebyggda byggnader se ju i allmänhet ej bättre ut. Men denna byggnad, om vars existens kanhända snart blott en grushög vittnar, har dock en viss olikhet med andra, och detta beror just på dess läge, mitt i villande skog, ungefär en halv mil från all annan bebyggelse. Om dessa murar kunde tala... men såväl de som de nu med ungskog delvis igenväxta äkerlapparna bära ett tyst men välfattat vittnesbörd från svunna tider, om strävsamt vardagsjakt och fattigdom men likaväl om det då för tiden kända begreppet förnöjsamhet. Byggnaden har ändå till för ett femtental år sedan då den inlöstes av kronan varit en familjs avhållna hem, här ha liv tints och liv sloknat, och här har den grå vardagen likaväl som den helgbetonade förretnit är efter år i samma enformiga och strävsamma stil.

Runt omkring byggnaden växer en hel del planterade fruktträd, vi räkna över trättotalet, vittnande om att det folk som bott här, omgivet av skogsträdens mångfald, dock ville ha ännu mera av träd omkring sig. Det var deras stora kärlek i livet, förmodligen framtänkt av de höga tallarnas rofulla susning in på stugans knutar. Runt omkring tomten reser sig en »bandfast tun» den är bristfällig även den, men dess mission är fylld, nu kommer liksom skogsruss mer och gör påfrestningar på den. Lockelserna innanför har försvunnit även om ännu något russ skulle förra sig hit. Ladugården är rivet och till större delen bortförd och en primitiv källare av grästen verkar något medingen (se bilden). En svart kolbotten så gott som mitt för »studuri» är liksom ett en bit längre bort beläget sojde viltliga vittnesbörd om att kol- och tjärbränning bedrivits här i denna på råmaterial så rika trakt.

Nu är allt öde och tomt, tyst och stilla, inne i byggnadens raserade väggar ha rabbits och andra smådjur ett omycket tillhåll, men fränsett en och annan skogsvandrare är det också allt av levande varelser som nu ägnar detta hus någon vidare uppmärksamhet. När vi från synpunkten »hem» står och betraktar denna fallfärdiga byggnad kan vi ej låta bli att tänka på vad Arvid Berggren skrev en gång i sin dikt »Vid en gammal boplatz»:

Det låg ett hem just här en gång i tiden
och liv ha tints och liv ha sloknat här.
Vad fröjd man njöt är lingsen förliden,
och varje sorg som mänskebärtat här.
Men det är helig mark ändå du står på,
om rätt du fattar vad det innebär,
ty denna stigen som i dag du går på,
har all den längtan upp som bodde här.

Tå min ha utfört ditt livsverk på denna plats, namnen på dessa äro Han Bogström och Henrik Randberg. Den förstnämnde var den som

började »bryta bygd» härute, men han dog jämförelsevis ung och hans gärning fortsattes av hans söner och till ännu större del av hans mäg, Randberg. Denne dog för en sex, sju år sedan och är säkert ännu i gott minne hos många. När han, iklädd sin bestanta vadmalstkostym, kom körande med de pigga skogsrussen var det liksom det följde med något obestämbar, något av gammal gotländsk gedigenhet samtidigt med en viss primitivitet och en frisk fläkt ute från skogsmarken. För den generation som nu lever i socknarna runt omkring heden är »Randberg i haidi» också mycket mera känd än »Bogström i haidi», beroende på att den senare varit död sedan 1862. Att ha varit »vid Randbergs» betraktas än i dag som något alldeles särskilt, namnet har i folkmedvetandet fått en viss prosaisk prägel, förmodligen orsakad av stallets avlägsna läge.

Det uppstår lätt något av sago-skimmer kring en byggnad mitt i villande skog. Men verkligheten kan många gånger överträffa detta skimmerande »något», den kan ge en tillräckligt klar bild i stället. En bild där den grå vardagen och jaktet för brödbiten träder fram tydligt och skarpt och där det är rätt svårt att upptäcka något lysande skimmer.

Livet på Lojsta hed har ej varit någon dans på rosor, långt därifrån; för denna ensamma familj har det många gånger varit bekymmersamt nog när tankarna gått till morgondagen. Vi ha lyckats få en liten intervju med en som bättre än de flesta känner till och minnes hur förhållandena var därute under förra seklet, nämligen hr Jakob Bogström, Klintehamn. Han är född därute och en son till ovannämnde Hans Bogström. Denne gamle och trygge hantverkare berättar nu om ett och annat som kan intressera, han gör det lekande lätt, och vi uttrycka vår förvåning över att han, som nu är sjuttiosex år gammal, så väl kan minnas den minsta detalj från vad som hänt för så länge sedan.

— Barndomsminnena glömmar man aldrig, även om allt annat förbleknat och man knappt har det ringaste minne av de händelser som hänt för endast några dagar sedan, förklarar denne skogsruss som där han slagit sig ner på huggkubben ute i sin verkstad, omgiven av nyss färdigjorda laggekyl. Han sysslar nämligen med sådant arbete på äldre dagar, det är litet lättare än murerarbete som han förr lärt sig åt. De som först bodade sig därute i haidi, det var just minna föräldrar, säger hr Bogström. Far han var från Hejde och hette Hans Bogström och mor hon var från Etelhem och hette Stina Tingström i flicknamn. Det är väl ungefär hundra år sen de gifte sig, och de fick då emot årliga dagsverken ett litet skogsområde, tillhörande en gård i Hejde, till boplats. Långt inne i skogen var det, de närmaste gårdarna var Skogs och Ventinge i Hejde, men dit var det i alla fall nära en halv mil.

Här började således far med att uppföra en slags bostad, den var ytterst primitiv men tjänade i alla fall sitt ändamål. Sparrarna stod direkt på jorden, de var klädda med stvetars, och utanpå dessa var ett lager av granris och jordtorv. Byggnaden bestod av ett enda rum. På ena gaveln var det en dörr och på den andra ett fönster, och i rummets ena hörn var en spis av kalksten uppförd. Här levde de de första åren — men familjen blev större och stugan blev för trång. Det var ej annat att göra än bygga en ny byggnad, denna förseddes nu även med stenfog samt

byggdes sålufallet större men bestod av endast ett rum även den och hade f. ö. samma utförande som de första. I denna byggnad föddes jag, den yngste av åtta systrar, kort före jul 1862. Då var far emellertid redan död, han dog på varen samma år. Mor var således ensam under förhållanden som var och en förstår var långt ifrån avundsvärda. Det enda stöd hon hade var i de äldsta av barnen, ty de fick minsann inte slå sig undan utan måste hjälpa till med vad de kunde. Men fattigt var det, och det hände flera gånger att mor malde hasselnöpp på handkvarnen och blandade i rågmjöl. Men brödet var det ej något fel på för den skull, det smakte bra, och det var gott när man som sork fick tag i en kant att gnaga på.

Det var ibland ont om bröd även när far levde, fortsätter hr Bogström. Familjen var stor och förtjänsten var ringa. På vintrarna fick han då och då göra något dagsverke, men betalningen var ej så stor, 50 à 75 öre om dagen. Som sagt, han hade det många gånger svårt att skaffa mat åt de hungrande munnarna. Jag hörde mor tala om att en gång bad han en bonde uppe i Hejde om något, vad som helst, han fick då en tre tums plankan, pengar var ont om den tiden. Allt nog han fick plankan och har den därifrån och ner på Klintehamn, närapå en mil. I utbyte fick han en del matvaror, varefter han gick tillbaka hem i heden. Detta var ju en prestation som man i vår tid knappt skulle tro kunna gå för sig, men då gick det i alla fall.

På tal om inkomst så tjänade far även en del på tjärbränning och kolbränning. De bästa kolen var sojdeskull, det var tjärvedskol och betingade ett pris av en riksdaler tunnans. Så fladdes det granbark, vilken såldes till garvarna på Klintehamn, och gick den ej åt där, var det att köra till Visby med ett lass. Priset för en tunna bark var tre daler (48 öre).

En gång när far gjorde en sån där stadsresa — att han körde med skogsruss behöver jag väl knappast säga — var han borta i tre dygn. Då hade det varit ledsamt i stugan, men på tredje dagens kväll när hans säng hördes i skogen blev det glädje. Orsaken till dröjsmålet var att tre herrar i Visby blivit intresserade för de små russen och ovillkorligen velat äka efter dem. Far hade sagt att han inte hade någon vagn som dög att skjutsa så fint folk i, men herrarna var envisa, de skaffade en fin vagn och så skulle de ha skjuts till Hellvi. Det hade de också fått, både det och hem igen, och de hade flera gånger uttryckt sin stora förvåning över de små hästarna.

På tal om skogsruss så minns jag sedan jag var hemma, säger hr Bogström, en vinter som det var mycket snö — det var det förresten ofta den tiden — att ett svart russ gick och bokade i snön alldeles utanför vårt. Så gick det fram på gödselhögen och letade rätt på några balmsträn. Vi tyckte synd om russet, som verkade alldeles utsvultet, så vi fångade in det. Så lyste vi ut det i tidningen, men någon ägare anmälde sig aldrig, så vi tog och sålde det. Av pengarna fick jag förresten tio kr, eftersom jag varit den som egentligen fångat det. Den där sedeln var minsann en hel förmögenhet för mig, och jag riktigt påste av stolthet över min bedrift, jag var ju bara unga pojken.

När jag kom ut i tjänst var jag endast tolv år, så nog fick man lära sig veta hut i unga år alltid. Vi fångade ofta in russ därute, och när sedan

deras ägare kom och hämtade dem visade det sig många gånger att russen varit vettkrånad så fort de flugo här, deras röster. Ett russ tog en gång ena vägen i det lilla lagårdshuset med sig, och ett annat hoppade över en tre alnar hög tun så fort borden eller drängen visade sig.

Skogsrussen hade sina infall och nycker, och det var för det mesta omöjligt att ta ut dem såka galenskap. Vi sålde en gång ett till en bagare för att han skulle använda det att köra ut bröd med. Han måste dock snart överge denna »brödhäst», ty när bagaren var inne på något ställe kröp russet under skakels och lå upp brödet i vagnen.

Om russen skulle man kunna berätta mycket mer, fortsätter hr Bogström, ty de var ju vårt dagliga umgänge därute, och så hade vi ju några stycken själva också. När far dog hade vi två stycken, men vi hade även andra kreatur då, två kor och åtta getter, och särskilt de senare gävo god avkastning, inte minst genom sina killingar, för vilka det var god avsättning.

Skolgången var lång och besvärlig, närapå en mil. På vintern var det att gå i snö, när det ännu var mörkt, och när man kom hem hade det varit mörkt en god stund. De sista åren gick jag i skolan endast tre dagar i veckan, ty jag skulle vara hemma och hjälpa mor så mycket som möjligt.

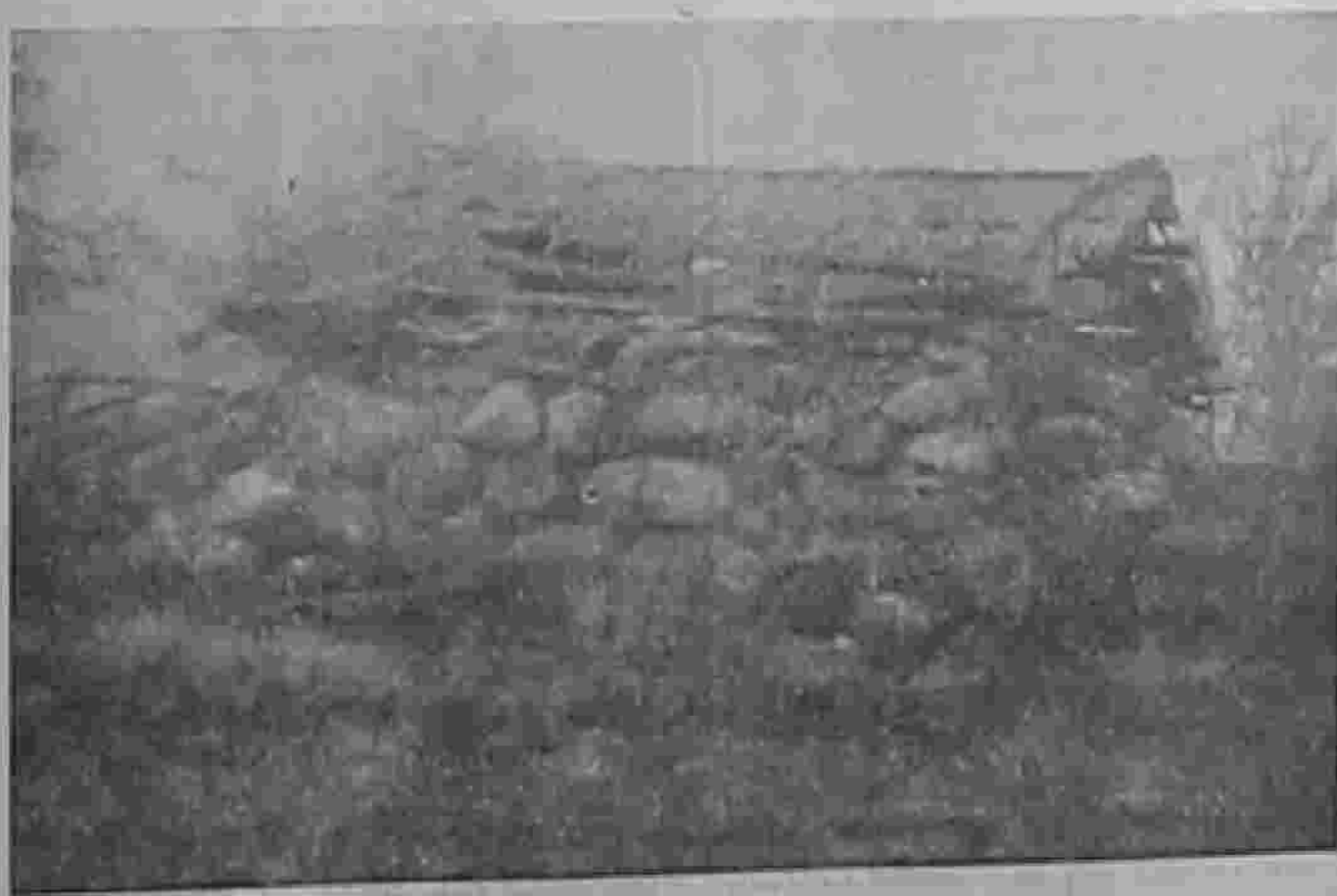
Vi fråga hr Bogström om det ej var oerhört enaligt att bo så där ensamma mitt inne i skogen. Nej, det var visst inte enaligt, svarar han, det var folk därute nästan jämt. På vintrarna var det skogsavverkningar, och på sommaren gick folk och letade efter sina djur, och så var det en hel del som kom ut till oss bara för att se. Ty på sommaren var det något av idyll.

Mors stora kärlek var blommor, och runt stugan lyste de i de granaste färger. Det var lavendel, timjan, isop, akvilejor och allt vad de hette. Mor tog vara på fröet efter de olika blommorna, och det gick hon sedan omkring och sålde, och hennes frö hade god marknad. Hon sålde även morotsrötter och allt vad hon kunde hitta på ty det gillade att ta vara på styvvaror och möjligheterna att förtjäna dem.

Som ett kärt minne från barndoms-hemmet i heden växer det i dag ett omycket äppelträd stammande därifrån i hr Bogströms trädgård i Klintehamn, och i rabatterna trivas hans mors akvilejor alldeles utmärkt trots att de kommit i civiliserade trakter.

På tal om den nuvarande byggnaden upplyser hr Bogström att den äldsta delen av den är uppförd av Hejde kommun efter faderns död. Denne hade dock medan han levde skaffat det mesta av virket. Sväger Randberg, säger hr B., blev gift med en av mina systrar någon gång på 1870-talet. Han var bördig från Hejde även han. Han utträttade rätt omfattande arbeten därute, byggde vid bostaden så det blev vinkelbyggnad samt förbättrade ladugården, och sedermera byggde han även egen träsk och kvarn vilka båda verk drogs med hästkraft, (eller kanske rättare ruskraft). Han odlade även upp en del av den skogsmark som fur börjat på med, och när min bror och jag den första tiden var hemma och hade våra fridagar hjälpte vi honom vraka omkull träd och odla allt vad vi förmådde, så det var ju för oss ej precis sådana dagar som namnet anger, men det var kärleken till hemmet som förvandlade arbetet till lek. Ty om hemmet än låg avsidet så var man list vid det, vackert var det där ute i skogen på vårmorgnarna när fåglarna sjöngo och duvorna kuttade och på vinterkvällarna när det smälde av köld och haren och ugglan skrek. Jag skulle bra gärna ha velat komma dit ut en gång till medan jag ännu är på benen, säger hr Bogström till sist. Och vi förstå honom så väl.

Thu...

Förfallat hatar. — Källare vid Randbergs.